

Praktisk teologi och perinatal död

Astrid Andersson Wretmark

Perinatal död leder ofta till patologiska sorgereaktioner hos föräldrarna. Nya insikter börjar växa fram om omsorgen av föräldrarna som förlorat ett barn i samband med förlossningen. Men det är ett område fullt av mytbildning och förnekanden och hittills har det inte uppmärksamats i den teologiska kyrkliga debatten.

Astrid Andersson Wretmark har mött denna problematik i egenskap av sjukhuspräst under flera år vid Karolinska sjukhuset. Hon är numera knuten till Regionsjukhuset i Linköping och är forskarstuderande vid Teologiska institutionen, Uppsala universitet.

Under min tid som sjukhuspräst på Karolinska sjukhuset 1970–1977 jordfäste jag 356 perinatalt döda barn, det vill säga barn som dött före, under eller inom en vecka efter förlossningen. Sedan ett par år arbetar jag med en retrospektiv intervjustudie om föräldrars reaktioner på förlusten. Ett åttiotal halvstrukturerade intervjuer med ett statistiskt urval av föräldrarnas har genomförts. Resultatet skall framläggas som en doktorsavhandling inom ämnet praktisk teologi. Många av de föräldrar som medverkar säger att de gör det för att andra i liknande situationer inte skall behöva ha lika svårt som de.

Två huvudhypotheser i mitt arbete är följande:

1. *Sorgen är inte primärt beroende av graviditetens längd eller av om barnet var dödfött eller levande fött.*
2. *Konfrontation med verkligheten underlättar sorgen.* Hit hör allt som gör barnet till en individ: namngivning, eventuellt dop, att se och röra vid barnet, att planera för och vara närvarande vid barnets jordfästning eller motsvarande akt, att

ha en grav, att ha gjort bouppteckning och eventuellt faderskapserkännande.

Bakgrund

Först vill jag göra några allmänna kommentarer. Till och med oktober 1971 var det praxis vid Karolinska sjukhuset, i enlighet med ett kungligt cirkulär från 1945, att man kunde överlämna de tidigt döda barnen till Karolinska Institutet för "anatomisk användning och forskning". Det förutsattes ske med föräldrarnas godkännande och sjukhuset åtog sig i sådana fall att ombesörja jordfästning och gravsättning, vanligen i gemensam grav för flera barn på Skogskyrkogården. När Karolinska Institutet 1971 avböjde att ta emot de här barnen fortsatte man från sjukhusets sida att erbjuda kostnadsfri begravning av perinatalt döda barn till de föräldrar som så önskade. Jordfästningen skedde i sjukhusets gravkapell men från och med våren 1976 i det näraliggande S:t Martins kapell på Solna kyrkogård. I början av 1970-talet var det vanligt att flera barn jordfästes samtidigt och få föräldrar var närvarande. Under senare delen av perioden förekom huvudsakligen enskilda jordfästningar och föräldrarna var ofta med. Den 1 januari 1975 trädde en ny abortlagstiftning i kraft. Den bekräftade en redan rådande praxis vad abortfrekvensen beträffar. Det tycks inte som om abortlagen haft något direkt inflytande på synsättet när det gäller perinatal död och bemötandet av föräldrarnas reaktioner.

För mig som teolog är det angeläget att notera att

.....
Konfrontation med verkligheten underlättar sorgen.
.....

.....
*Förlusten av barn i anslutning till förlossning-
en har inte väckt någon som helst uppmärk-
samhet i teologisk och kyrklig debatt.*
.....

problemen kring förlusten av barn i anslutning till förlossningen inte väckt någon som helst uppmärksamhet i teologisk och kyrklig debatt. Däremot gav den nya abortlagen upphov till ett stort antal artiklar där man livligt hävdade fostrets människovärde från konceptionen. Ett missfall har inte haft någon plats alls i det teologiska tänkandet, synes det mig. Ett dödfött barn har åtminstone räknats, blivit antecknat i födelse- och dopboken, och gravsättning med eller utan föregående ceremoni har varit obligatorisk enligt lag, om barnet framförts dött efter utgången av tjugioåttonde havandeskapsveckan.

Denna uppenbara brist på intresse kräver ett fördjupat studium i teologiskt tänkande såväl som i folklig tro och sed. Dopet har av gammalt ansetts nödvändigt för saligheten och därför har man särbehandlat dödfödda och odöpta barn och smugit dem med när någon vuxen har begravts. Det är en sed som levt kvar långt in i vår tid och även när den upphört har den gett upphov till fantasier om hur det brukar gå till.

På epitafier över prästfamiljer som jag sett i olika kyrkor i Danmark och Sydsverige (tex Gl Skørping kirke på Jylland, S:ta Maria i Visby och S:t Petri i Malmö) har man låtit avbilda man och hustru med alla sina barn, levande såväl som döda. Den typen av epitafier hänför sig företrädesvis till 1600-talet, det vill säga tiden efter reformationen men före upplysningen och pietismen. Då räknade man tydligen in även de dödfödda i familjen. Man kan av de döda barnens olika klädsel se vilka som var döpta och vilka som var dödfödda eller dött odöpta. Något liknande återfinns inte i en senare tid.

Mytbildning och kyrklig tradition

Mot bakgrund av det jag nu nämnt kan några kommentarer vara på sin plats. Jag har funnit en ganska rik mytbildning kring hur det går till när dödfödda och tidigt döda barn begravs. Floran av myter är,

som man kunde anta, rikast hos föräldrar som initialt tagit avstånd från att befatta sig med det som hänt och som vägrat att vara med vid jordfästningen eller blivit avrådda. Ibland har myter tillförts föräldrarna från anhöriga och från sjukhuspersonal. Många har också en tendens att göra förlusten av barnet till en så liten händelse som möjligt genom att i intervjun ihärdigt kalla barnet för "foster", "misslyckad graviditet", "missfall" eller liknande benämningar. Detta gäller även för fullgångna dödfödda barn och för tidigt födda barn som levt i flera dygn. Mytbildning och tendens att förneka går varann rätt nära. Förnekandet tar sig ibland sådana kraftiga uttryck som att man vägrar att veta barnets kön eller rentav hävdar att barnet inte dött utan lever.

Frågan om namngivning av barnet tycks lämna rum för en del överraskningar. Mycket få har anmält förnamn för sitt döda barn till pastorsämbetet. Men drygt en tredjedel av föräldrarna har ett namn till barnet och tänker på barnet med det namnet. I flera fall har man i anslutning till intervjun önskat en officiell bekräftelse på detta genom anteckning i kyrkobok.

Den under den aktuella perioden gällande namnlagen har lämnat visst rum för tolkningar så att förnamn kunnat antecknas även efter barnets död och även för dödfödda. Om detta tycks sjukhuspersonalen ha varit helt okunnig. Man förknippar lätt namngivning med dop. Hos mig själv har det rört sig om en långsamt växande insikt om att detta med förnamn är något grundläggande för en människas identitet. Dessutom kan namngivning av barnet förhindra att kommande barn av samma kön får det namnet och på så sätt blir ersättningsbarn.

I kyrkan brukar man i samband med högmässan varje söndag tillkännage vilka inom församlingen som dött. Det sker i anslutning till förbön och klockringning och kallas "tacksägelse". Jag har gjort en liten studie vad beträffar praxis i församlingarna i Stockholms stift och funnit att flertalet inte har bru-

.....
*Andelen föräldrar med någon form av patologi-
sk sorgereaktion är påfallande hög.*
.....

Det krävs en viss mognad för att kunna sörja, ge upp ett förlorat kärleksobjekt och gå vidare och kunna investera sina känslor i nya upplevelser och människor utan att för den skull förneka den förlust man gjort.

kat ta med dödfödda och mycket tidigt döda barn. I den mån man haft seden att skicka en skriftlig inbjudan till sorgehuset har man undvikit att göra det när det gäller tidigt döda barn. Av de föräldrar jag intervjuat, varav flertalet men inte alla är skrivna i Stockholmsområdet, har endast en familj fått en sådan inbjudan.

Sorgereaktioner

Andelen föräldrar med någon form av patologisk sorgereaktion är påfallande hög: mellan en tredjedel och hälften. Jag räknar då till gruppen med patologisk sorg sådana som inte haft någon sorgereaktion alls, som sörjt djupt i två år eller mer eller ännu efter tio-tolv år känner att sorgen är oavslutad, som förskjutit sorgen till andra objekt eller där sorgen varit överdeterminerad, det vill säga till stor del

beroende av andra faktorer än själva förlusten av barnet.

Förhållandet mellan religiös övertygelse och förmåga att bearbeta sorg ger på det här stadiet av mitt arbete ingen klar bild. Det krävs en viss personlig mognad för att kunna sörja, ge upp ett förlorat kärleksobjekt och gå vidare och kunna investera sina känslor i nya upplevelser och människor utan att för den skull förneka den förlust man gjort. En del människor som säger sig vara "troende" har inte en sådan mognad, andra har den, några får den genom upplevelsen av att förlora ett barn. Flera av dem som säger sig vara "icke troende" säger i efterhand att de önskat att barnet blivit döpt eller att de fått inbjudan till tacksägelse i kyrkan.

Livet är motsägelsefullt och därför spännande. Jag får lust att till sist citera Olof Lagercrantz: "Finns det ett paradys måste det vara en plats där alla var stund blir en smula visare. Änglarna kommer och serverar en bättre sanning i utbyte för en mindre bra." En gång tyckte man att det var rätt att hjälpa människor inför förlusten av ett litet barn att slippa konfrontation med verkligheten. Nu börjar man se det annorlunda.